

© Editura EIKON
București, Calea Giulești 333, sector 6
cod poștal 060269, România

Difuzare / distribuție carte: tel/fax: 021 348 14 74
mobil: 0733 131 145, 0728 084 802
e-mail: difuzare@edituraeikon.ro

Redacția: tel: 021 348 14 74
mobil: 0728 084 802, 0733 131 145
e-mail: contact@edituraeikon.ro
web: www.edituraeikon.ro

Editura Eikon este acreditată de Consiliul Național al
Cercetării Științifice din Învățământul Superior (CNCSIS)

**Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
MEDI, THANAS**

Ultimul cuvânt al lui Socrat Buba : roman / Thanas Medi ; trad.
din lb. albaneză și note de Oana Glasu. - București : Eikon, 2020
ISBN 978-606-49-0302-0

I. Glasu, Oana (trad.)

821.18

Editor: Valentin Ajder

Thanas Medi

Ultimul cuvânt al lui Socrat Buba

– roman –

Traducerea din limba albaneză și note de
Oana Glasu

E I K O N

București, 2020

peste tot prin Balcani, aflat astăzi între granițele disperție. Vlahii. Este de asemenea, un ultim strigăt către lumea civilizată să nu lase să piardă această etnie. Acest popor ales, frumos, nobil, viu și printre cele mai vitale din lume.

Autorul

CAPITOLUL I

Ani mai târziu, când amurgul începuse să i se pară precum un ginere obosit, Socrat Buba își aminti ca prin ceață de Plaiul Bufniței. Și această amintire i se accentua, mai ales de când a mers însoțit de tatăl său la cea care avea să-i devină mireasă. Era de Paștele Mare atunci și toți vlahii din Bufnița frigeau carne la grătar. Untura curgea peste jar ca o ploaie, carnea luase forma unui țest ars, iar fumul ducea neabătut mirosul îmbietor cât mai departe. După ce se pătrundeau bucățile de carne, îndeajuns să sature colibele de pe ambele maluri ale unui râu ce curgea de secole pe sub niște sălcii bătrâne, scoteau alte bucăți, pentru ca mirosul de carne să se împăraștie pe o distanță și mai mare. Peste tot Pământul Brun, laguna dintre stufuri, Sfântul Theodor, unde se împărtășeau fetele ce devineau soții, peste apa murdară din apropierea lagunei Lunca Împăcării, pe Plaiul Bufniței, împreună cu toate stânele din muntele Dobra, palatul celnicului, cel mai înstărit membru al comunității, acum căzut în sărăcie, peste câmpia nesfărșită unde te înțepau Tânțarii, dar care se topea acolo unde începea marea, până la porumbarele și casele cu piatră sculptată din Gorița Mare. Pe lângă mirosul de carne friptă, fumul ducea în zare și strigătele copiilor, care nu se săturau rotindu-se, aşezăți pe marginile unei grinzi, ce se învârtea neîncetat în aer. Unul dintre acele strigăte era și al lui Socrat Buba, rămas acolo departe, în Bufnița, ca un cântec ce nu s-a stins niciodată sau ca o rafală de dor, durere și tristețe...

Din toate jocurile de până atunci, „învârtitoarea”, cum i-au spus, a fost ultima lor descoperire. Și cel mai frumos joc, deși nu era cine știe ce: o grindă lungă cu o gaură în mijloc, care se rotea în vârful unei bare unse cu ulei de pește, însipță în pământ și lungă cât un trup de copil. Nu se știe care dintre copiii din Bufnița îl inventase primul, însă era sigur că jocul provocase invidia celor de aceeași vârstă din Gorița Mare, cu care se întreceau întotdeauna, făcând uitate imediat toate jocurile anterioare: *Turnurile, Plăcile, Tările, Turca, Baba-oarba, Mingea pe piept, Jocuri de război și De-a v-ați ascunselea*. Micuții colibelor au făcut întotdeauna schimb de jucării și jocuri cu copiii satului, dar ultimul joc era clar că nu doreau să-l împartă cu niciun străin. Era al lor și trebuia să rămână numai acolo, în câmpiiile roditoare ale Pământului Brun, în fața samargeanelor¹, a școlii din scândură, în spațiile neocupate dintre colibe și pe ambele maluri ale râului ce curgea de atâtia ani pe sub sălciiile vechi, ca un suspin și o nesfârșită fericire.

Socrat Buba chiua ca toți ceilalți copii, când o văzu pe bunica Arhonda ascunzându-și mâna la spate. Semnul sigur că îi adusese ceva bun de mâncare, iar despre asta nu trebuia să afle nimeni. Era secretul pe care îl știau doar el și bunica.

În copilărie, până a împlinit doisprezece ani, pe care i-a făcut chiar în ziua în care urma să meargă cu tatăl său, ca să-și vadă viitoarea mireasă, a fost bolnavios. Suferea de o boală cronică a mațelor, pe care bunica spera să i-o vindece cu ulei de pește. De câțiva ani îi dădea în fiecare dimineață câte o ceașcă și îl păzea ca un jandarm ca să

¹ Un fel de atelier în care se confectionau sau se reparau sarmarele, aflat în centrul satului, servind și ca loc de întâlnire pentru citirea ziarului sau degustarea unui pahar de rachiu.

o bea pe toată, până la sfârșit. Uleiul de pește îi intorcea mațele pe dos, iar Arhonda, care știa treaba asta, avea grija de el mai mult decât de ceilalți. Îi aducea numai bunătăți ca să mănânce, toate ascunse cu grija sub șorț. Pâine prăjită din făină de porumb, trei-patru măslini, brânză proaspătă presărată cu zahăr, păsat cu firmituri de brânză, plăcinte coapte în țestul făcut pe comandă în târgul din Corcea, cum zicea bunica atunci când se lăuda prietenelor, chifle pufoase ca buretele, trigoane cu urzici sau câte o felie de carne friptă numai decât pe jar. De obicei, el alerga imediat cum vedea semnul cunoscut pe care îl facea bunica, însă în ziua aceea nu se grăbi. Îi plăcea să se rotească întruna în vârful învârtitoarei și să umple cerul cu chiote, săltând de fericire. Veni mai târziu. Ar fi vrut să plece imediat după ce luă ceea ce i se oferise: o bucată de drob special făcut pentru Paște, dar nu îl lăsa bunica.

— Lasă jocul – îi zise ea, prințându-l de mână – fiindcă trebuie să mergi cu tatăl tău să-ți vezi mireasa!

Pe viitoarea lui mireasă, el o știa: o văzuse cândva, atunci când se încumetase să treacă pe malul celălalt înotând pe sub apă, dar niciodată nu a fost obligat să meargă la ea acasă. Nimeni nu se ducea acasă la viitoarea mireasă, iar el știa bine că ăsta era doar un moft al tatălui său, Ieras Buba. Mersul la casa miresei și statul în fața ei îl speria mai tare decât învârtitul în vârful grinziei, de aceea i-a spus bunicii:

— Nu vreau să vin!

Și-a tras mâna din mâna ei, cu gândul să alerge la prietenii, chiar și fără să fi mâncat toată bucată de drob, dacă Arhonda nu i-ar fi pomenit de taică-său.

— Nu-ți face tatăl de rușine – îl certă ea, ținându-l să nu plece. Le-a spus cusrilor că mergeți și ei abia te așteaptă.

Acum el se sperie mai mult de cuscri decât de viitoarea nevastă și își urmă bunica, mai ales pentru a evita un scandal care s-ar fi răsfrânt cu precădere asupra tatălui său. Dar și pentru a restabili demnitatea luată peste picior de către viitoarea sa nevastă, în ziua în care trecuse pe malul celălalt înotând pe sub apă. Îi era imposibil să pronunțe „Caterina”, chiar și atunci când nu-l auzea nimeni. Încerca să-i spună numele, îl aducea până pe buze, dar nu reușea să scoată nimic din toată strădania lui. Părea că are un tufiș în burtă care, dacă ar fi ieșit la lumină, i-ar fi însângerat buzele, iar acestei lumini îi era mai ușor să se scufunde în adâncuri și mai greu să le părăsească. Numai că această greutate a sa Caterina nu o cunoștea câtuși de puțin. Si în acest caz era vorba tot despre demnitatea lui terfelită.

Socrat Buba a crescut cu numele Caterinei, ca o lumină încuiată pentru totdeauna și cu ideea de a fi viitorul ei soț. Când era mai mic, prietenii îl ironizau adesea strigându-l „Caterina, Caterina!”, în timp ce bărbății din neam îl opreau pe stradă pentru a-i da jos pantalonii. Îi apucau cu mâna viermușorul de sub burtă, i-l frecau puțin, căt pentru a-l trezi, și-i ziceau:

— Fă-l mare repede, că te așteaptă Caterina!

Pentru el, atunci, acesta era un joc plăcut și de multe ori se grăbea să-și dea jos singur pantalonii. Lua viermușorul adormit în mâna, îl scutura ca să-l trezească din somn și îl arăta bărbăților, fălindu-se: „Priviți cât a crescut, eu îl am cel mai mare!” Acum nu le mai arăta bărbăților și era furios pe ei, întrucât aceștia îi spuneau mereu vorbele: „Fă-l mare repede, că te-așteaptă Caterina!”, încă de când trecuse înot pe partea cealaltă a râului, ca să-și vadă viitoarea mireasă, iar ea îl răsplăti, călcându-i în picioare demnitatea. Dintre toți copiii din Pământul Brun,

el era poate singurul care nu se aventurează până atunci să treacă pe malul celălalt înotând pe sub apă.

Și nici când se avânta dincolo, la colibe, nu îndrăznea să meargă mai departe, deoarece acolo stătea viitoarea mireasă, iar de la întâlnirea cu ea, se speriașe. O frică asemănătoare cu aceea a unui greiere atunci când îi sunt smulse aripile.

Pe vremea aceea, Pământul Brun sau Bufnița era cea mai mare așezare a ultimilor vlahi nomazi de prin părțile acelea. Avea săptizeci de case, despărțite pe mijloc, o școală de scândură, unde le preda celor mici un învățător din Gorița Mare și mai avea un samargean. Arăta ca o groapă în zona cea mai întinsă de pe Plaiul Bufniței, care se continua mai încolo cu Muntele Dobra și era despărțită de un pârâu care, cu timpul, devinea râu. Râul izvora în apropierea unei pante cu argilă brună, de unde și numele pe care l-a dobândit întreg Plaiul unde s-au ridicat colibe. Pe urmă, râul se strecuă asemeni unui pește pe sub sălciiile bătrâne, aluneca strâns lipit de Sfântul Theodor, lăsa deoparte lăptăria celnicului, căzut în sărăcie, se prelingea pe sub stufurile lagunei și se umfla precum un berbec de soi, apoi se unea cu apa murdară. Colibe, cele mai multe, precum ciupercile cu moț în vârf, dar și altele, precum niște cutii de chibrituri învelite cu paie, populau aproape la fel cele două maluri ale râului. Râul, care nu era foarte adânc, cristalin și pavat pe dedesubt cu plăci netede, subțiri ca foile de plăcintă, era mărginit de un drum pietruit, pe care piatra era așezată una după alta, precum cuscrii², în zona cea mai lată și de un pod de lemn agățat după sălcii, în zona mai îngustă.

² La nunțile albanezilor, indiferent de origine, cuscri erau numiți, pe lângă părinții fetei față de cei ai băiatului sau invers și o parte a participanților: ori la nunta organizată de mire ori la cea a miresei.

Când a trecut dincolo, convins că nu va mai reveni vreodata, fără să fi călcat mai înainte pe terenurile viitoarei neveste, în locul podului dintre sălcii, a ales drumul de piatră. Pe acolo treceau în majoritatea timpului toți, în schimb, podul se folosea când ploua și râul se umfla și se azvârlea peste maluri precum un berbec bun de prăsilă.

În ziua aceea era o vreme uscată și pietrele semănau cu niște cuscri care își răcoreau pieptul cu apă cristalină. Erau dezvelite de la brâu în sus și, în timp ce Socrat sărea, văzu în oglinda dintre ele un greier care își desfăcea aripile plin de teamă. Pe malul celălalt, după ce intră cu o oarecare grijă mai în adânc, se amesteca într-un grup de copii, care îl ascultau cu atenție pe *președintele* Lefter. Acesta se trăgea din micul neam al lui Caceta și se credea conducătorul tuturor vlahilor. Acestuia, Socrat trebuie să-i fi căzut verișor nu foarte îndepărtat, deoarece neamul Caceta era o ramură descendenta a marelui neam al lui Buba. Dar, de la Buba, pe lângă aceștia, își mai trăgeau originea destul de multe alte neamuri, răspândite pe ambele maluri ale râului, precum: Zurca, Guna, Șola, Costica, Topalla, Bigioca și Beca. Dintre toate aceste neamuri, cei din neamul Caceta aveau creierele cele mai scuturate.

Nu degeaba, o femeie de-a lor, Zoița, era aleasă întotdeauna șefa femeilor din Bufnița, în timp ce fiul ei Lefter, ca un conducător, ținea discursuri, având impresia că este *președintele* ales pe viață al tuturor vlahilor de pe munte.

Aceștia stăteau în rând, unul după altul, și primeau invitații celeilalte familii, care nu luau parte la tot ceremonialul organizat de familia mirelui sau a miresei. Aceștia veneau, salutau prin strângerii de mâini și făceau urări mirilor, luau un mic aperitiv, iar totul se desfășura pe o perioadă prestabilită, de două-trei ore, după care cuscrii familiei care organiza nunta îi petreceau în aceeași formulă, așezându-se în rând, unii după alții.

Și acum tot discursuri ținea. Stătea în fața copiilor, așezat pe un bolovan, lângă izvorul acoperit de frunze aduse de vânturi, unde fetele veneau cu butoiașe din lemn pentru a le umple cu apă.

După ce se amestecase în grupul de copii, Socrat dorea să se asigure că nimeni nu avea să știe că el trecuse pe partea cealaltă a râului, ca să-și vadă viitoarea nevastă. Poate că știau că avea mireasă promisă, dar în ultima vreme îi amintea asta din ce în ce mai rar și doar când se certau la joacă. Atunci, adversarii îi strigau în cor: „Caterina, Caterina!” iar el găsea cu greu un loc în care să se ascundă. Privea cu atenție chipurile cele mai apropiate, temându-se că vreunul dintre acestea să nu fi pronunțat numele Caterinei, dar se liniști căt de căt, înțelegând că nimeni nu observase prezența sa. Ochii tuturor erau ațintiți asupra feței mari a *președintelui* Lefter.

Pe lângă faptul că avea față mare și osoasă, aceasta părea luminată pe dinăuntru de un delir care îi sublinia măreția de care se credea în stare. Acest delir i se trăgea din profunzimea gândurilor, care se transformau într-un adevarat fluviu atunci când se afla în culmea discursurilor. Deseori, întrerupea cuvântările, mai ales atunci când i se părea că din multime i se striga: „Trăiască poporul vlah!” sau „Trăiască Republica Vlahă cu capitala la Moscopole!”. Când auzea strigându-se așa, își ridică mâinile deasupra capului în semn de triumf, aplaudă și saluta cu pumnul, precum conducătorul Enver Hoge. De asemenea, purta pe cap o pălărie de paie, pe care o legase cu împletitură de răchită, ca să nu i se desprindă. O cumpărase de la niște ursari în urmă cu trei ani. Era complet roasă, ca de altfel tot ce îmbrăcea *președintele* Lefter. Tânările încălțărilor erau legate cu sârmă din aceea care se folosește pentru a prinde nuielele ce țineau paiele colibelor să nu

de la vântul. Pantalonii de postav pe care îi purta nu erau prinși cu nasturi jos pe picior; drept urmare, îi stăteau desfăcuți precum o limbă de vacă. În locul curelei de la brâu, folosise o frângie de catâr, pe care nu și-o legase strâns, ca să fie desfăcută mai ușor. Vesta ar fi părut mai acătării, dacă nu i-ar fi lipsit nasturii de la mijloc și dacă n-ar fi avut un petic cusut pe dinafară, în loc de buzunar. Gulerul cămașii nu i se vedea, deoarece își îndesase în jurul gâtului o batistă dintre acelea pentru șters nasul, pe care o folosea să-i absoarbă transpirația.

Lefter Caceta transpira mult, întrucât traversa râul de o sută de ori pe zi. Trebuia să țină discursuri în ambele adunări ale colibelor aşezate de o partea și de alta a râului. Era nevoie, de asemenea, să-i asigure pe vlahii cei mici că de acum aveau și ei republica lor. Granița trecea prin Lenie, Munții Vitcuci, Ciumuriță, Colonia, Frașăr, Pârmet, Muzina, Dobra, Csamil și până dincolo de Plaiul Bufniței. Capitala Republicii Vlahe era Moscopole, președintele ei era el, iar ca semn distinct deținea trei steaguri de nuntă: roșu, galben și alb. Lefter ținea discursuri de dimineață până seara, cu excepția momentelor când trebuia să o ia la fugă de echipa mamei sale, Zoița.

Teama pe care o simțea față de aceasta îi intrase în măduva oaselor și, ca urmare, lăsa fiecare discurs pe jumătate rostit, numai dacă auzea, fie și în glumă: „A venit Zoița!”. Cu frica față de mama sa făcuse cunoștință din vreme, de când mergea la școala de scandură, unde preda Riza Kérpi³ din Gorița Mare. Zoița, pentru a-l determina

³ Litera ē din limba albaneză, se va citi și în limba română, iar această precizare este valabilă pentru toate situațiile din text în care apare ē albanez, menționând faptul că anumite nume proprii au fost păstrate în limba originală a textului, din respect față de aceasta, dar

să se pună cu burta pe carte, îl bătea cu urzici, nuiele de salcie sau cu coada furcii cu care forțea lâna.

Zoița era cunoscută drept femeia cea mai sprintenă din întreg Plaiul Bufniței. Și astăzi se văzu de cum veni mireasă acolo. Cum a călcăt în împrejurimile Pământului Brun și-a aruncat, fără pic de rușine, voalul de pe cap, sub pretextul că voia să vadă cum arătau colibele din paie. Iar când a văzut cum trăiau vlahii muntelui, s-a îngrozit atât de tare, încât i-a venit să fugă dincotro sosise, dar cei din jurul ei n-au lăsat-o. Au închis-o numai decât împreună cu bărbatul ei în pătul, unde acesta, pe propria răspundere, o slăbea puțin din brațe, dar numai atunci când Zoița îi spunea necăjită și obosită:

— Nu voi pleca, lasă-mă numai să iau puțin aer, că mor!

Zoița se trăgea dintr-o familie de vlahi autohtoni, din orașul Elbasan. Încuscririle cu vlahii locului erau foarte rare, iar și mai rare, dacă nu chiar imposibile, erau cazurile în care o localnică se mărita sus la munte. Situația în care o fată de la munte se căsătorea cu un vlah autohton era mai ușor de îndeplinit, însă invers era foarte greu de realizat. Zoița se înscăria în cazurile complicate și aceasta datorită faptului că fusese promisă⁴ încă din leagăn, iar despre acest amănunt nimeni nu știa să spună cum se

---

și pentru că este vorba despre nume albaneze și nu vlahe, care să fi necesitat transcrierea în grafia română.

⁴ La vlahi viitorul copiilor era aranjat încă din leagăn. Când capul familiei dorește o alianță, el cere pentru băiețelul său mâna unei fetițe de câteva zile, în al cărei leagăn varsă arvuna, și care-i va fi adusă cincisprezece ani mai târziu. Aceste angajamente sunt indisolubile. Părțile contractante nu le mai discută niciodată. Nimic nu poate dezlega, unilateral, o asemenea promisiune. Astăzi ar fi un afront pe care numai moartea l-ar putea răzbuna. Dacă logodnica este dată unui alt bărbat, această insultă atrage după sine un lanț

întâmplase. Întotdeauna Zoița blestema această încuscire, spunând pe unde putea și nu putea: „vai de viața mea, în ce-am intrat!”, apoi regreta puțin cele spuse și asta datorită clielor în care se închidea cu bărbatul ei pentru a se iubi. El nu o lăsa din brațe, iar cu timpul, faptul acesta a devenit pentru Zoița lucrul cel mai frumos și agreabil pe care l-a găsit la munte. Pentru a o seduce cât mai mult, dar și de frică să nu-i plece, bărbatul ei venea noaptea de la stână. Se furișa în colibă, precum un hoț, și căuta să găsească locul unde dormea ea, ca să o scoată afară. O prindea de glezna piciorului, ca să nu se trezească brusc și să-i audă și ceilalți. Însă exista și riscul ca în locul nevestei să tragă afară pe altcineva, așa cum de altfel se întâmplase odată, ca din greșeală, să prindă glezna cumnatei sale, care îi spuse: „Nu sunt eu, caută mai încolo!”. Posibilitatea acestei confuzii era întotdeauna inevitabilă, dat fiind faptul că membrii familiei dormeau înghesuți ca sardelele, unul în brațele altuia și, de obicei, se înveleau cu o singură velință. De când o încurcase cu cumnata, bărbatul a învățat-o pe Zoița să se culce numai într-un loc, pentru că numai aşa reușea să o cheme afară, fără nicio problemă. Dar chiar și aşa, era puțin probabil să evite tot felul de discuții care puteau să apară. Afară se adăposteau pe unde puteau: după colibe, în podul pătulului, unde fuseseră închiși în prima noapte a nunții, pe după garduri străine, prin samargean, care era, oarecum, izolat de restul locuințelor, în școala de scandură la Riza Kérpi, ori în iarba de pe malul râului. După ce se iubeau, bărbatul pleca la stână, iar Zoița se întorcea în colibă, unde se culca la loc.

nesfârșit de tragedii între cele două familii; între tatăl fetei și fostul ei logodnic, între acesta și soțul actual.

Într-o noapte, cineva a văzut-o pe când se întorcea de la râu și i-a zis:

— Măi, cum nu ai pic de rușine?!

Zoița îi dădu un răspuns care avea să le surprindă mai târziu pe toate femeile și fetele mari din Plaiul Bufniței:

— De ce să-mi fie rușine – zise bătându-se cu palmele peste „dânsa” – doar o fac cu bărbatul meu, nu cu tine!

De atunci, s-au întâlnit mai rar, deși Zoița găsi o rezolvare, așa încât nici alții să nu-i mai vadă, nici cumnata să nu mai fie confundată, dar și să se iubească în voie cu bărbatul ei. Soluția era construirea altui model de colibe din paie. Să nu mai fie precum ciupercile, umflate într-o parte și cu moț în vârf, unde n-aveai cum să scapi de privirile celorlalți, ci să arate precum casele din orașul Elbasan, pătrate și cu camere separate. Astfel au început să se construiască din ce în ce mai multe asemenea colibe. Erau mici, ca niște cutii de chibrituri, îmbrăcate cu paie de secară și despărțite în interior cu pereți subțiri. Aceștia erau tencuiți cu lut, ca să nu intre zgomotul, iar prin camere se așezau paturi de blană, ca să nu doarmă nimeni pe jos.

Această încercare de îmbunătățire a condițiilor de viață a fost imediat remarcată de mai-marii locului, care o numiră pe Zoița „femeie cu orizont”. Ea a fost aleasă coordonatoarea tuturor femeilor din Plaiul Bufniței și, începând de atunci, nu numai că devenise omniprezentă, dar nici prin cap nu-i mai trecu vreodată să părăsească muntele, pentru a se întoarce în Elbasan. Totodată, când sosi momentul, îi băgă fiului său Lefter picioarele într-un singur pantof, ca să ajungă cel mai bun dintre toți la învățătură. Scopul Zoiței era să-l facă doctor, cum era Viktor Shoni din Gorița Mare și, din acest motiv, îl și bătea cu urzici, cu nuiele de salcie sau cu coada furcii cu